

Nieuw leven voor historische moestuin

Een historische moestuin spreekt tot de verbeelding: een ommuurd paradijs vol groenten en kruiden. In de loop van de tijd zijn echter veel van deze tuinen verwaarloosd. Enkele praktijkmensen die de uitdaging aangingen om een historische moestuin te restaureren en te exploiteren, ontdekten vier sleutelfactoren die bepalend zijn voor het succes.

Tekst Kyra Kuitert | Beeld Dick Boschloo

Taco IJzerman in de tuin tijdens een kookworkshop. In de muurkas wordt de laatste hand gelegd aan een 'Boergondische maaltijd' met producten uit de moestuin.

Vroeger had elk landgoed of kasteel een moestuin als nutsvoorziening. Daar stonden groenten en (genees)kruiden die dagelijks werden gebruikt. Door een veranderende relatie van de bewoners met voedsel, landschap en veiligheid schoof de moestuin sinds de 17^e eeuw verder weg van het huis. De moestuin werd een wereld op zich binnen het landgoedpark, evenals de siertuin of boomgaard. Toen de exploitatie niet meer loonde, werden steeds meer moestuinen omgevormd tot siertuin. Of erger nog: de poorten gingen dicht en de tuin raakte verwaarloosd.

Land&Co, in samenwerking met stichting De Gastrijke Aarde, ziet kansen om wederom mensen te laten genieten van historische moestuinen. Zij startte daarom het project 'Historische Moestuinen met Nieuwe Opdracht' (2005-2006). Binnen dit Belvédère-kennisproject onderzocht Land&Co, samen met een tiental eigenaren en tuinders, hoe historische moestuinen, met de cultuurhistorie als basis, een nieuwe betekenis kunnen krijgen. Om van een historische moestuin een goedlopend bedrijf te maken bleken uit het onderzoek vier sleutelfactoren van belang te zijn: de historische, ruimtelijk-functionele en sociale context en de exploitatie. Met die sleutelfactoren kan je de situatie en mogelijkheden per tuin analyseren en de juiste keuzes voor de toekomst maken rondom beheer, renovatie en exploitatie.

De Ommuurde Tuin

Op landgoed Oranje Nassau's Oord in de buurt van Wageningen, waar eind 19^e eeuw koning Wil-

lem III verbleef, lag jarenlang zo'n verwaarloosde moestuin. Taco IJzerman, die biologische landbouw in Wageningen heeft gestudeerd, besloot in 1999 samen met Esther Kuiler om de moestuin (van ongeveer 1 ha) te renoveren en te exploiteren. Behalve biologisch tuinder van De Ommuurde Tuin is IJzerman adviseur bij Land&Co, waar hij onder meer historische moestuinen ontwerpt, teeltplannen maakt en tuinders coacht.

„De Ommuurde Tuin heeft een duidelijke geschiedenis vanaf 1881. Regelmatig toonde Willem III vol trots de tuinen aan zijn gasten. Het kwekersmotto uit de 19^e eeuw was 'om den schoonheid en den nutte', en daar houden wij ons nu ook nog aan. Wij restaureren de tuin op functionele wijze en ons bedrijf moet natuurlijk gezond zijn, maar we verliezen nooit de schoonheid uit het oog”, legt IJzerman uit.

Het historische verhaal

Uit het onderzoek bleek dat historische moestuinen niet zomaar op een bepaalde plek liggen: het historische verhaal van de moestuin moet dan ook naar de toekomst doorgetrokken kunnen worden. Hierbij kan worden ingezoomd op een tijdsperiode of tijdslijn. Van De Ommuurde Tuin bleken uit de periode 1881-1888 alle lijsten met oogsten en aankopen bewaard te zijn gebleven. Dat was van waarde aangezien de tuinders wilden refereren aan die periode, inclusief het plantenassortiment. „Grappig is dat het huidige biologische assortiment, inclusief vergeten groenten, >

Taco IJzerman

Doorkijk vanuit de moestuin richting de 19^e eeuwse tuinmuur. Een volledige restauratie van de muur en de toegangspoort staat nog op het wensenlijstje van de tuinders.

Zo lang er geen budget is om de oorspronkelijke oranjerie op te bouwen doet een blokhut dienst als winkel waar groenten uit eigen tuin worden verkocht.

heel aardig aansluit bij wat er in die tijd geteeld werd. Er groeien nu zo'n 120 zomergroenten in onze tuin en we zoeken nog regelmatig naar nieuwe soorten. Eigenlijk helemaal in de geest van de 19^e eeuwse tuinbaas", zegt IJzerman.

Wat duurzame ingrepen betreft, zoals het restaureren van de prachtige originele tuinmuur, houden de tuinders het jaar 1883 als referentie. Denk daarbij aan onderzoek naar de juiste steensoort en de manier van metselen. „Maar soms maken we ook pragmatische keuzes. Zo staat er nu een houten blokhut als onderkomen en winkeltje, omdat er nog geen budget is om de oorspronkelijke oranjerie op te bouwen.”

Over de inrichting was minder bekend, daarom hebben de tuinders De Ommuurde Tuin op eigen wijze vormgegeven met plantvakken in een cirkel, symbool voor de zon of het kompas. Hiervan zijn overigens wel historische voorbeelden in het buiteland te vinden.

Relatie landgoed en omgeving

De ruimtelijke context betreft de relatie tussen de moestuin en het landgoed of de omgeving. Bij De Ommuurde Tuin was de relatie met het hoofdgebouw er niet en moesten voorzieningen zoals receptie en toiletten op de tuin zelf komen. De relatie met het landgoed is nu van een ander soort: de bewoners van het huidige bejaardenhuis komen regelmatig met hun familie in de tuin koffie drinken.

De tuin biedt doorkijkjes naar de omgeving, maar is verder zo ingericht dat de passerende wandelaar bijna niet naar binnen kan kijken. Aanplant en onderhoud van structuurbepalende elementen, zoals hagen en bomen, worden hierop afgestemd. De Ommuurde Tuin is, ondanks de aandacht voor schoonheid, echt een productietuin waarbij de verkoop gaat via het winkeltje en via groenteabbonementen.

Relatie burens en klanten

Een historische moestuin is duur in aanleg en onderhoud, dus die heb je meestal niet voor jezelf. De sociale context betreft de gewenste relatie met burens en klanten, evenals de visie op de inzet van betaalde en vrijwillige arbeid. Dit blijkt een belangrijke sleutelfactor binnen een 'goed draaiende' tuin.

De Ommuurde tuin is twee keer per week open en zo'n honderd gezinnen uit de buurt komen er regelmatig hun groenten ophalen. Daarnaast komen er mensen voor workshops en bijeenkomsten. Taco IJzerman: „In principe doen de tuinders, betaalde seizoenkrachten en eventuele stagiairs

Tuinder Esther Kuiler geeft bezoekers een rondleiding door De Ommuurde Tuin.

al het werk rondom teelt en workshops. Sinds kort zijn er wel enkele vrijwilligers die helpen met ondersteunende activiteiten. Voor parkeergelegenheid en bebording moeten we zelf zorgen. Daarover is gelukkig goed contact met de landgoedeigenaar, waar we van pachten, en de boswachter.”

- ▶ www.historischemoestuinen.nl
- ▶ www.ommuurdetuin.nl
- ▶ www.landco.nl

Over opbrengsten en kosten

De exploitatie betreft de formule over opbrengsten en kosten, openstelling, horeca, parkeren en sociale veiligheid. Er is een groot verschil of de tuin ondersteunend is aan het geheel, zoals bij kasteel Muiderslot, of op eigen benen moet staan. De kosten omvatten onder andere grondbewerking, compostering, plantgoed, voorzieningen en arbeidskosten. Structurele investeringen, zoals het herstellen van muren, komen tot stand door specifieke subsidies.

De Ommuurde Tuin haalt de inkomsten, naast de directe verkoop van producten, uit rondleidingen, ontvangst en kook- en kruidenworkshops. Voor andere moestuinen kunnen daar bijvoorbeeld nog de verkoop van kaartjes of een zorgfunctie bijkomen. IJzerman is naast idealist ook realist: „We genereren met de tuin een basisinkomen, maar in de winter doen wij er andere klussen naast. Eigenlijk geheel historisch verantwoord, want ook in de 19^e eeuw moest de tuinbaas 's winters bijklussen, zoals houthakken of het kasteel onderhouden.” <

Jaarlijks wordt een diner georganiseerd waarbij Taco IJzerman en een topkok de gasten gerechten uit eigen tuin voorschotelen.